

JULIUS MÄGISTE JA VELLO SALO KIRJU

Maarjamaa kirjastus 50

1962. aastal ilmus kirjastuste Vaba Eesti ja Maarjamaa koostöös Julius Mägiste tõlgitud „Henriku Liivimaa kroonika”. Vaba Eesti oli tegutsenud Stockholmis Imant Rebase juhtimisel juba 1954. aastast alates ja avaldanud selleks ajaks üle 40 jääva väärtusega teose. Vaba Eesti kirjastuselt ilmus 1958–1963 ka meie leksikograafia suurteos – Andrus Saareste „Eesti keele mõisteline sõnaraamat”.

Maarjamaa kirjastust polnud toona veel olemas, see sündis Henriku kroonika ilmumisega. Kirjastuse asukohaks oli Rooma ja asutajaks tollal Paavstlikus Piibliinstituudis (Pontificium Institutum Biblicum) õppiv ja Vatikani raadios töötav Vello Salo. „Henriku Liivimaa kroonika” väljaandmine oli küll Vello Salo algatus, kuid esialgu ei olnud tal ju veel ei kirjastust ega ka kogemusi raamatute väljaandmisel-müümisel. Sellepärast soovis Mägiste, et teose väljaandmise teine osaline oleks kogenud kirjastaja Imant Rebase Vaba Eesti.

Miks soovis Vello Salo alustada oma kirjastust just „Henriku Liivimaa kroonikaga”? Eesti katoliiklaste ringkirjas Maarjamaa (Veri ja vesi. Mõtteid ühe vana raamatu puhul. – 1962, nr 2 (5), lk 20–23) nimetab Salo uue kirjastuse ühe eesmärgina katoliikliku vaimuilma tutvustamist eesti keeles.

„Soov seda meie vanema ajaloo tähtsaimat allikat kõigile eestlastele kättesaadavaks teha, oli üheks põhjuseks, et just selle väljaandega alata,” kirjutab Vello Salo. Kroonika ainekogu oli tõenäoliselt Christian Eduard Pabsti Tallinnas ilmunud saksakeelse ja ehk ka Jaan Jungi osalise eestikeelse tõlke (ilmus 1881–1884) põhjal juba rohkesti kasutatud nii XIX sajandil kui ka XX sajandi 1930. aastate ajaloolises ilukirjanduses, kuid tervikuna polnud Henriku kroonikat eesti keeles veel ilmunud. Kuigi olid olemas juba tõlked saksa (Pabst 1867, Bauer 1959), läti (Kripens 1937), vene (Anninski 1937) ja inglise (Brundage 1961) keelde.

Nii nagu Vaba Eesti, oli ka Maarjamaa ühemehekirjastus. „Maarjamaa ja Vello Salo on sünonüümid” olen pealkirjastanud ühe ammuse intervjuu Vello Saloga (vt Mall Jõgi. Kõnelesid. Tallinn: Tänapäev, 2007, lk 189–204). Maarjamaa kirjastus on ikka tegutsenud seal, kus on parajasti elanud Vello Salo: Roomas, Torontos, Tartus, Tallinnas. Praeguseks on Maarjamaa nime all ilmunud ligemale 70 trükist, mille ühendavaks nimetuseks võiks olla „kristlik kultuur”. Lisaks on Vello Salo avaldanud umbes 40 trükist mõne teise kirjastuse nime all (Kalev, Omavolt) või hoopis ilma nimeta. Ta on andnud välja ka katoliiklaste ringkirja Maarjamaa, mis on veebis kõigile kättesaadav aadressil www.salo.pri.ee.

Henriku kroonika väljaandmisest sündis niisiis 50 aastat tagasi Maarjamaa kirjastus, mis aktiivsemalt hakkas tegutsema küll umbes kümmekond aastat hiljem – 1970. aastatel. Siis hakkas ilmuma „Maarjamaa taskuraamat” – mõnuses formaadis raamat, mida saaks tuua taskus läbi Vene tolli. Või pista tasku ja sobivas kohas lugeda. Taskuraamatu sarjas on ilmunud Pascali „Mõtted”, Antonio Possevino „Kiri Mantova hertsoginnale”, Herbert Salu „Eesti vanem kirjandus”, Jüri Uluotsa „Eestlaste lepingud vöörastega XIII sajandil” ja veel palju muud. Koguni Heinrich Stahli grammatika faksiimileväljaanne. Seda raamatut oli säilinud neli eksemplari, Salo trükkis 500 lisaks.

Maarjamaa kirjastus on andnud välja mitmed Uku Masingu luulekogud: „Piiridele pyydes” (1974), „Udu Toonela jõelt” (1974), „Aerutades hurtsikumeistriga” (1983), „Kirsipuu varjus” (1985), „Neemed Vihmade lahte” (1985).

Eesti ajalugu, sh kirjasõna ajalugu (Stahl, Willmanni „Juttud ja Tegged”), esseistika, luule, eesti keele sõnaraamatud (Saagpaki sünonüümisõnastik, Alo Rauna etümoloogiline teatmik) on olnud need teemad, mis on domineerinud Maarjamaa toodangus.

Salo on andnud välja ka esimese eestikeelse Rooma reisijuhiga – „Kristlik Rooma” (1975). Õhukeses raamatukeses on juttu ka siinse maanurga inimeste seotusest Roomaga: liivi vanema Kaupo paavsti juures käimisest ja siis juba sajandeid hiljem Rooma jõudnud eesti kultuuriinimestest: Kõlerist, Tuglastest, Ristikivist, Lepikust, Underist.

Eestisse naastes on Salo ja Maarjamaa kirjastustegevus jätkunud. Ta on olnud okupatsioonide repressiivpoliitika uurimise riikliku komisjoni liige ja selle töö tulemusena on ilmunud mitmed olulised nimekirjad: „Population Losses in Estonia. June 1940 – August 1941” (1989), „Küüditatud 1941” (1993), „Eesti rahvastikukaotused. Saksa okupatsioon 1941–1944. Hukatud ja vangistuses hukkunud” (2002), „Population Losses 1940–1941. Citizens of Jewish Nationality” (2002). Eesti Vabariigi kaadriohvitseride saatust kajastavat nimestikku on Salo uute andmetega korduvalt täiendanud (1994, 1996).

2011. aastal on Salo välja andnud Marju Lepajõe „Kreeka-eesti Uue Testamendi õppesõnastiku”. Kolmas trükk juba sellest raamatust, mõnevõrra mahukam kui eelmised. Ja nähtavasti õppetöös vajalik ning üliõpilaste poolt nõutud.

Huvi eesti keele vastu viis Vello Salo kokku Julius Mägistega, kes pensionipõlves oli asunud koostama põhjalikku eesti keele etümoloogiasõnaraamatut. „Käisin iga suvi Lundis vaatamas, et kuidas lood etümoloogiasõnaraamatuga arenevad,” on ta tunnistanud intervjuus Doris Karevale (Maarjamaa 50. Kõnelus Vello Saloga. – Sirp 10. X 2012). Lundi-vestluste tulemusena ilmus lõpuks hoopis „Henriku Liivimaa kroonika”, mis oli Mägistel juba tõlgitud.

Kroonika väljaandmisega seoses tekib ka kirjavahetus, mis ei ole küll eriti tihe. Kirjutatakse asjalikult, Salo küsib Mägistelt kui keelemehelt nõu sõnade tähenduse kohta. Etümoloogiasõnaraamatu valmides tõuseb kirjades esile teose avaldamisteema. Salo teeb ettepaneku anda teos välja Maarjamaa kirjastuses ja Mägiste kaalubki seda mõtet päris tõsiselt, kuid eelistaks siiski kirjastajana näha pigem mõnd USA ülikooli: „Tema [= Tõnu Parming] oma USA E. Tead. Ühinguaga, nagu tead, plaanitseb mu sõnarm. välja-andmist ja see on mulle teretulnud algatus, kui minu teos USA teaduslike ringkondade-

ga seondub ja niimoodi autoriteetsesse teadusvoolu juhitakse. Sinu „Maarjamaa” kandepind oleks sellega võrreldes nõrgavõitu, kuigi ma, nagu tead, ka Sinu kirjastusele olen nõus olnud seekord mõtlema.”

Siiski ei ilmu 12-köiteline „Estnisches etymologisches Wörterbuch” ei USA-s ega ka Maarjamaa kirjastusel. Mägiste ei jõua ka ise sõnaraamatu viimistlustööga lõpuni. Need lüngad ja täiendamist vajavad kohad, millest ta kirjutab Vello Salole kui pisiprobleemidest, oleksid tõenäoliselt nõudnud üsna suurt tööd. Aga 1900. aastal sündinud keeleteadlase tervis oli hakanud streikima ja 11. märtsil 1978 saabus surm. Oma sõnaraamatu ilmumist Mägiste ei näinud.

„Eesti keele etümoloogiline sõnaraamat” ilmus lõpuks 1982–1983 pisut toimetatuna Soome-Ugri Seltsi eestvõttel Helsingis. (Mägiste sõnaraamatu kohta vt Iris Metsmägi, Meeli Sedrik. Eesti etümoloogiasõnaraamatust. – Keel ja Kirjandus 2010, nr 6, lk 430).

Julius Mägiste ja Vello Salo kirjad pärinevad Vello Salo arhiivist. Salo enda kirjad on masinakirjakoopia Mägistele saadetuist.

1. Julius Mägiste Vello Salole

Lundis 22. 2. 1963

Kallis sõber,

*Sinult aasta algusel tulnud kirjale ja kaardile vastamine on lykkund päevast päeva töörohkuse pärast, mida eriti on põhjustand juba poolteist kuud meie seminaris käiv remont ja sellega kaasuv tyli ning sekeldus. Sinu vaimuliku kirjutise vastu pole mul midagi öelda – olen sel alal võhik. See on ladu-
sasti tehtud ja võib minu poolest sellisel pinnasel idaneda, mis päris kaljune pole.*

„Kristliku” mõiste saame muidugi kõige paremini selgitada, kui vahest suvel jälle kohtume Lundis suuliselt. Selle sõna mõiste eesti keeli on avaram kui Rooma horisonidilt võib tunduda. Kui mul suvel peaks Roomas veidi raha olema, nagu oletan, sõidan ehk (koos abikaasaga) isegi igavest linna vaatama. Mingi Rootsi yhingu liikmena on mul võimalik vahest Capril yhes rootsi turistidemas korterit ja kostigi saada soodsail tingimusil.

Roomast muidugi Henriku tõlget palju levitada ei saa (Sinu teatel 16 eks. levitet¹). See oli mulle selge ennegi, sellepärast ma teiste kirjastajate valmis võrku soovitasingi nii tungivalt. Kyll Rebane² oma võrguga siiski nii palju levitab, et trykikulud varstigi tasa saab. Kui juhmid arvustused ei sega. Selliseid olen ka märgand juba, kus nn. arvustaja ei teosest endast ega selle mõttest eesti raamatuna taipu ei saa. Aga olgem mõlemad hääd kristlased, ärgem tehkem enestele liigset reklaami, kyll siis meie eneste sisetunne vähemalt võib tehtud tööd häbenemata kuidagi rahul olla.

Tervitustega Sinu JMg

1. Ilmselt on need eksemplarid jõudnud teistes maades, mitte Itaalias ja Roomas elavate eestlasteni. Vello Salo e-kiri 12. X 2012: „Roomas ei leidunud muide ÜHTAINSATKI ostjat.”

2. Imant Rebane (1919–1986). 1954. aastal Stockholmis asutatud kirjastuse Vaba Eesti juht. 1962. aastal avaldas Vaba Eesti koos Vello Salo Maarjamaaga Julius Mägiste „Henriku Liivimaa kroonika” tõlke.

2. Vello Salo Julius Mägistele

Roomas, paastukuu 12-ndal 1963

Tervisi lõunamaalt!

Siin on praegu tõesti lõunamaiselt soe ilm – olgugi et tänavune tali on väga vali olnud. Isegi lumi oli kaks korda maas; minu silm nägi seda siin esimest korda. Aga paar viimast päeva olid nii soojad, et mõned nobedamad puud jõudsid juba õitsema hakata. Ja terrassil oli täiesti paras päikesevanni võtta. Sellest viimasest minu puhul küll asja ei saanud, sest sain Sinu kirja kätte silmapilgul mil gripp kallale kargas ja paariks päevaks maha pani. Käisin nimelt Münchenis Vabariigi aastapäeval ja tõin seal muu salakauba hulgas ka eht baieri kvaliteetinfluenta kaasa. Nädal seal ja teist niipalju haiglast olemist – see kuhjas juba hulga jooksvaid asju kokku, nii et jõuan alles täna vastata.

Oleks tore küll, kui siin kokku saaks – aga ei tea kas asi klapib? Capril jalutamiseks on ju suvine aeg kindlasti kena, aga siin Roomas pole juuli keskpaigast alates meiesugusel enam võimalik elada. Olen paar korda proovinud, aga ei ole mõtet: Rooma on siis nagu saunakeris, paljas kuumaksköetud kivi-hunnik. Mererand ja mäed, see on teine asi. Aga siin sain ainult keldris kuidagi vastu pidada. Sellepärast tuleb minul küll jälle 15. juuli mail siit välja rännata ja plaan oli jälle Soome minna. Üliõpilaspäevadeks pidin siis Lundi tulema; need pidid vist augusti lõpus olema. Siis jääksin veel mõneks ajaks Saksamaale, sest alles septembri lõpupoole muutub Rooma temperatuur jälle talutavaks (ma mõtlen nii, et õppida saab! Mul on nimelt sügisel ilmatu eksam teha.¹)

Lepingu põhjal peaksid esimesed tuhat krooni Sinu honorarist selle kuu lõpuks siia jõudma; minu kätte on senini laekunud 24 raamatu hind (120 dollarit).² Levitamisega on küllalt sekeldamist olnud; olen selles asjas juba paarsada saadetist postitanud, aga asi venib mitmesugustel põhjustel. Esiteks sai ju pühadeks alles paarsada esimest eksemplari kõitesse; Rebasel oli paber vaja uueks aastaks ära maksta ja nii läksid need kõik tema alalistele kudedele Rootsi, kes tavaliselt kohe maksavad. Järgmine sats pidi siis 10. jaan. valmis saama, aga mina ei tea tänapäevani, millal see jõudis. Vahepeal tuli minule „minu” kundedelt päris mitu kirja, ei tea kas tuleb või ei tule? Saatsin Rebaselle siit veidi üle saja kindla tellija aadressid (tänapäevani, kõik kokku), peale selle veel 45, keda samuti kindlateks pean. Peale selle saatsin laiali ümmarguselt 150 tellimiskaarti; nendest on senini 19 tagasi tulnud. Protsent ei ole just suur ja rahva loidus on masendav. Mul lubati Münchenis paari sõnaga raamatut tutvustada. Arva ära, mitu inimest viiestkümnest kohalolijast tellis? Kohe tuli minu juurde kolm inimest – ja sellega asi jäigi. Ning tegemist ei olnud vaestega. Rebane kirjutab ka, et mitu akadeemikut on temale raamatu tagasi saatnud. On kurb küll, aga koju kättesaatmine näib praegu ainus moodus olevat, mis sammukese edasi aitab.

Rebasel läks asi ka raskeks kätte; kirjutas et katsub veebruari lõpus koos perega paariks päevaks maale minna, kartvat tervise pärast. Muidugi on temagi vaene mees. Kui ma mõtlen tema väljanägemise peale esimese tutvuse-tegemise ajal (kümnekond aastat tagasi) ja läinud suvel Stockholmis, tuleb hirm peale, et me selle mehe veel südamerabanduse läbi kaotame. Tänapäeval väga tavaline asi 45 ja 55 eluaasta vahel. Kahju oleks: sellepärast ei ole ma temale ka midagi pahaks pannud ega taha seda ka tulevikus teha – aga nii need asjad on.

Lehtedelle ja ajakirjadelle saatsin juba veidi enne ilmumist kirjakese (kokku kakskümmend tükki), paludes aruustada ja lubades esimesel võimalusel raamatu saata. Seda võeti muidugi sõnasõnalt, pühadeks valmissaanud piiratud arvust ja meie raskustest ei teadnud ju väljaspoololijad midagi – ja nii tuli mulle jälle mitu kirja, et kuhu raamat jääb? – Täni ilmud arvustuste suhtes pole mul veel ülevaadet. Olvet³ kirjutas 6. veebr. Torontost, et ei olevat arvustuseksemplari sealse ajalehe jaoks veel kätte saanud. Muidugi, enne 10. jaanuari see ei saanudki teele minna ja üks see ülemere-reis ole trükitööde osas igavavõitu. Sellepärast on seal raamat vaevalt juba kellelgi käes ja ei ole jõudnud veel „ise ennast levitama” hakata. Oma silmaga olen senini näinud ainult prl. Elleri arvustust EPL-s ja koos Sinu kirjaga saabus siia „Teataja” oma. Mujal on siin-seal mõni rida või pikemgi kirjutis sellel teemal silma hakanud, kuid need ei ole arvustuse moodi olnud. Nimetatud kaks olid minu arust ka kuidagi isevärki. Minule meeldis kõige paremini (senistest) pr. Siversi sujuv artiklike, millest ta saatis minule ära kirja. Aga kas see on ilmunud, seda ei tea; läks omal ajal Vaba Eesti Sõnale vist.⁴ – Rebane igatahes ütleb, et tema kogemuste põhjal toovad ajalehereklaam parimal juhul paar üksikut tellimist. Tuimus on suur. Münchenist koju jõudes leidsin eest tänavused „Teataja” numbrid, kus seda probleemi käsitletakse päris mitu korda. Aga ettepanekud on vist kõik seal ebarealistlikud. „Reguleerida” ei saa ju vabas maailmas midagi ja kõik jääb paratamatult vaba algatuse alusele. Ja sinna, et eestikeelse kirjanduse lugejate arv – praeguse olukorra kestes – edaspidigi kahaneb, ei ole midagi parata.

Siiski rõõmustavat on ka. Rebane kirjutab 12.2.: „...siis teatan Sulle esimese levikumulje. Usun, et see tuleb keskmine. Huvitav ja rõõmustav on aga, et ühegi teise raamatu puhul ei ole raamatu eest tasujad nii tihti kirjutanud tänuridu maksutalongile. Kui tavaliselt reageerib iga raamatu puhul sellega vaid paar inimest, siis nüüd küll 10 korda rohkem. Nii et on inimesi, kes selle raamatu väljaandmisega rahul on ja seda hinnata oskavad...”

Kirjutasin Sulle ise vist ka ühest niisugusest minu kätte saabund tänuavaldusest; neid on veel paar tükk lisaks tulnud – enne raamatu kättesaamist juba. Ja üks see ole ka omaette tasu.

No nüüd olen vist juba tähtsamad paragrahvid paberille pannud, nii et võib lõpetama hakata. On praegu mitukümmend muud kirja vastust ootamas, aga tahtsin kõigepealt Sulle väikese ülevaate anda; võibolla Rebane ei ole jõudnud seda teha ega jõua nii ruttu.

Loodan, et remont seminaris on juba selja taga ja nüüd mõnus uues toas piipu tõmmata. Sulle ja abikaasale parimad kevadised tervitused Roomast!

[Vello Salo]

1. Tegu oli rutiinsete eksamitega Paavstlikus Piibliinstituudis, kus Vello Salo omandas 1962–1964 *lic. theol. bibl.* kraadi. Mõni aine nõudis muidugi rohkem tööd kui teised. Mis eksamit ta selles kirjas just silmas pidas, seda Salo enam ei mäleta (e-kiri 8. XI 2012).

2. „Henriku Liivimaa kroonika” väljaandmise algatas Vello Salo, kes soovis alustada uue kirjastuse tegevust tähtteosega. Mägiste soovis, et raamatu annaks välja Vaba Eesti, toleks ajaks juba tuntud kirjastus, mis tegutses Rootsis, kus elas rohkesti eestlasi, teose võimalik ostjaskond. Vello Salo on iseloomustanud tööjao- tust raamatu väljaandmisel järgmiselt: „Mina annan käsikirja, Rebane trükib, Mägiste saab honorari” (Vello Salo e-kiri 8. XI 2012). Muidugi tuli väljaandjatel tegelda ka teose levitamise probleemidega (eestlaskond elas ju paljudes kohtades üle maailma) ja rahaasjadega.

3. Jaan Olvet (a-ni 1935 Jaan Jensen, 1904–1975), Torontos elanud eesti aja- loolane, kartograaf ja arhivaar.

4. Helmi Elleri Henriku kroonika tõlke tutvustus on ilmunud: Eesti Päevaleht 19. I 1963, nr 16. Teatajas kirjutas raamatust Ar-gi ehk Arvo Mägi: Teataja 2. II 1963, nr 5. Fanny de Siversi sujuv artiklike on nimetähtede F. S. all New Yorgi eesti lehes ilmunud kirjutis: Henriku kroonika eesti keeles. – Vaba Eesti Sõna 3. I 1963, nr 1.

3. Julius Mägiste Vello Salole

Lundis 14. 4. 1963

Hyva söber,¹

need mu tervitused tulevad Sulle pyhade tagatipuks kätte ja tuletavad tulevaid ylestõusmise pyhi ja minu häid soove sel puhul Sulle meelde.

Kavatset Capri-sõidust vaevalt tuleb midagi välja, aga Saksamaal vahest käin suvel ära ja võtan sääl stipendiume vastu, kui keegi mulle neid sooviks jagada. Soome pean vist ka suve algusel mingi publikatsiooni ettevalmistami- seks minema.

Meil on nyyd viimaks kevad kõvasti käes.

*Parimaid tervitusi
Sinu JMg.*

1. Postkaart on saadetud aadressil: Rev. Vello Salo, Via C. Cattaneo 2. Roma, Italia. Saatja aadress on: Exp. J. Mägiste, Måsv. 16C, Lund, Sweden.

4. Julius Mägiste Vello Salole

Lundis 1. 6. 1963

Kallis söber,

Sinu maikuisest kaardist nähtub rõõmustaval viisil, et mõtled LH puhul mulle rahapreemia saata, millest Rebasega tehtud lepingus ka kaudselt oli jut-

tu (mäletan selle lugemisest, et R. pidi teose ilmumisel Sulle 1000 kr. saatma jne. jne.). Paistab, et R. on vastava summa sidund Sinu levitusõrgu kaudu laekuvate summadega ja nyyd seepärast on ypris muretu. Mina muidugi olen niisama muretu, sest õnneks ma ju ennast LH:ga ei elata. Kõige õigem oleks, kui Sa selle summa, mis LH myygist on kogunend (mõnisada kr.) hoiaksid enda käes niikaua kui sel suvel vahel ise Rootsi sõidad ja selle peost pihku minule või mõnele mu perek-liikmele edasi annad. Oleks seepärast huvitav teada, mis ajal Sa tänavu Rootsis oled. Mu vanem poeg ja selle abikaas on juulikuu Berliinis, ma võiksin Sulle ka nende aadressi anda (kui selgub, et Sa vahest ise siia ei sõida) ja nad võiksid selle minu nimel ja volitusel vastu võtta.

Kõige kõnesolevaga niisiis pole kiire. Postiga Sul seda poleks vaja praegu saata. Täna Sind raha kogumisega nähtud vaeva eest.

Ka „Mana” 1. nr-is, nagu oled vahest näind, on prof. Johanseni arvustus LH-ist¹ – mitte just mahategev, seniseist sõnavõttudest kõige asjalikum ja intelligentsem. 8.–22. juunini olen Helsingis, hiljem Lundis ja kes teab kus veel.

Parimate tervitustega Sinu JuliusMg.

1. Paul Johanseni arvustus „Henriku Liivimaa kroonika” on ilmunud: Mana 1963, nr 1, lk 61–63.

5. Julius Mägiste Vello Salole

Helsingis 15. 6. 1963

Kallis sõber,

Tervitusi seekord Helsingist, kuhu jään 21. skp-ni ja olen siin teaduslikku soome-ugri õhku hingamas. Sõprade kohtamisi väsitavalt palju, aga ka jälle-nagemise rõõmu, kirjanduseleide ja „vabadel” tundidel veidi töödki.

Minu poeg Juhan on juuli algupoolel Berliinis ämma pool. Raha, millest kirjutasid viimati palun temale kui minu esindajale ja volitatule saata aadressil: Fil. mag. Juhan Mägiste b/Frau Luise Eisermann, Berlin-Charlottenburg, Krummestr. 51 II. Kui sõidad läbi Lundi, siis anna endast märku!

Tervitustega JuliusMg.

6. Julius Mägiste Vello Salole

Lundis 18. 7. 63

Kallis sõber,

Berliinist tulevad teated, et selle kuu lõpul oled sinna sumaku raha saatnud. Ole meheks! Ja palju tänu. Oled vist viimasel ajal, nagu summa suurus-est kuulukse, energiliselt mammonat kokku ajand L.H. nimel!

Loodan Sind sygissuvel siin kunagi näha. Olen 25.–26. skp-ni Lundis, siis 2–3 näd. kusagil läänerannikul, vist Båstadis¹. Lõunapoolse sõidule panid suveks pääle tulnud tööd seekord veto pääle. 15.–20. augustist alates olen kindlasti taas püsivalt Lundis ja sõpradele kohatav. Aga ka rannikul võtan vööraid lahkesti vastu.

Parimaid tervitusi! JuliusMg.

1. XIV või XV sajandil asutatud linnake Rootsi edelarannikul. 2010. aastal oli seal umbes 5000 elanikku.

7. Julius Mägiste Vello Salole

Lund 20. 3. 1973

Kallis kirikuisa!¹

Soovid mulle oma kaardiga „lahket lund ja toredat talve”, aga meil on siin praegu juba kevad +kraadiga. Ent Su kysimused tulevad sellest eksitusest hoolimata vastata. Underi pilder on Wied järele tähenduses 'Pfeiler' ja Adamsoni pildra = praegu (metatees kujust prilda < parhilda), kojo ma sobivas tähenduses Wied. ei leia, ent arvan et see on sama kui Wied. (Viljandimaalt, Adamsoni lähedusest). Wied. murdeline kuju = kuiv; Adams. pess, genit. pes-sä (Tartu murd.) Wied. = päss, pässä ja pässu ibid. (Tartu murd. = lõuna-ees-ti) tähenduses 'Zunder, Zunder-schwamm'. Sinu probleemid oli siis kaunis ker-gesti lahendatavad. Viilin oma sõnarm. käsikirja, mis õudselts aega võtab.² Täht o-ni on mustand valmis. Lubatud proovilhk. saadan kyll ka kunagi.

(Saarestel kuiv all küll pole kojo varianti, aga tal puudub paljugi!).

Tervist ja jõudu! JuliusMg.

1. Kiri on saadetud aadressil: Dr. Vello Salo, Villa Mondragone, I-00044 Frascati, Italia.

2. Kõne all on Mägiste suurtöö – eesti keele etümoloogiline sõnaraamat („Est-nisches etymologisches Wörterbuch”), mille 12 osa ilmusid pärast autori surma Soome-Ugri Seltsi väljaandena Helsingis kahes trükis: 1982–1983 ja aastal 2000.

8. Julius Mägiste Vello Salole

Lundis 24. 11. 73

Hyva söber,¹

mõtlesin Su Saaremaa-nimestiku edasi saata Stokholmi saarlasele G. Rängale.² Aga enne võtsin veel täna telefoniyhenduse Rängaga, kelt kuulsin, et temale oled ka saatnud selle nimestiku, ja tema selgitab seda põhjalikult ms. ajalehtedes (eesti) kysimuse esitades saarlasile. Minul pole niisiis ses asjas

midagi vaja teha (saatsidki vist mulle koopia ainult teadmiseks). Oled mind seekord asjata alarmeerind!

*Tervitustega
Sinu JMg.*

1. Kiri on saadetud aadressil: Dr. Vello Salo, Piazza Vardesca, 7, I-00044 Frascati, Italia.

2. Gustav Ränk (1902–1998), Saaremaa päritolu eesti etnoloog ja memuarist. Kõnealune nimestik on seotud kavatsusega välja anda eesti kohanimed nimestik. Esimene osa oleks olnud Saaremaa (Vello Salo e-kiri 8. XI 2012). Vt ka 14. kiri, märkus 5.

9. Julius Mägiste Vello Salole

Lundis 30. 5. 1974

Kallis Vello S.!

Saadan Sulle nyyd kahetsetava hilinemisega tagasi Su Stahli-sissejuhatuse.¹ Selle ligemaks sisuliseks kontrollimiseks pole mul praegu mahti ega St. keelt ymber hindama asumise võimalust, ent minu mulje on, et Su kirjutis on yldiselt korrektne. Ainult lõpposas St.-i sõnavara murdetausta määramisega peaks ettevaatlikum olema (vt. minu mahakriipsutusi).

Nyyd on aga häda see, et meie Lundi arhiivi saabund katalogiandmete järgi ilmub lähimal ajal Hamburgis kellegi Haarmanni toimetusel seesama Stahl uudistrykis.² Ta lubab ka paar teist vana eesti gr-at välja anda (ms. Thor Helle³). Sa pead siis aga, kui Sa ei taha oma publitseerimiskavatsusest loobuda, olema õige kärmas, et Sinu väljaanne ennetaks Haarmanni oma. Paha aimamata olen Sind oma ettepanekuga pahasse puntrasse mässind. Haarmani polnud veel õhus, kui mina Sind tagant kihutasin.

*Parimate tervitustega
Sinu Julius Mg.*

1. Vello Salo oli ette valmistamas oma Stahli grammatika („Anführung zu der Estnischen Sprach”) faksiimileväljaannet. Raamat ilmus Maarjamaa taskuraamatu sarjas juba samal aastal – 1974. Autorinimeta ilmunud saatesõna annab lühikese ülevaate teosest ja autorist, tutvustatud on ka Stahli ortograafiat ja tema sõnavara iseärasusi.

2. Heinrich Stahli „Anführung zu der esthnischen Sprach” ilmus Harald Haarmanni kommenteerituna ja väljaandel Hamburgis Buske kirjastuses 1976. Keele- ja kultuuriloolane Harald Haarmann on sündinud 1946. Alates 2003. aastast on ta Arheomütoloogia Seltsi viitsepresident, elab Soomes.

3. Anton Thor Helle (1683–1748) „Lühike sissejuhatus eesti keelde 1732” („Kurtzgefazzte Anweisung Zur Ehstnischen Sprache, 1732”) jäi Harald Haar-

mannil siiski välja andmata. Teos ilmus eestikeelse tõlkega faksiimileväljaandes 2006. aastal Annika Kilgi ja Kristiina Rossi tõlkes ja saatesõnadega.

10. Julius Mägiste Vello Salole

Lundis 20. 8. 1974

Kallis Vello S.!

Olid imeväärt virk Stahli välja andma, jõudsid nõnda ette sellest võistlevast hamburglasest. Hyva! Suur tänu Stahli-eksemplari eest, see tuli siia kähku pärale! Ka järelsõna läheb korda, kuigi lingvist oleks selle kohati teisiti formuleerind. See tänuteade tuleb hilineenult, sest oleme olnud maal vahetevahel ja nädalapäevad koguni Stkh-is poja majas ja peres koduhoidjaks, sest pere rahvas oli söitnud Tuniisiasse lulli lööma.

Muidu uut midagi pole siin juhtund, elame mõlemad, Leida on Ameerika reisult tagasi ja kiidab seda maad mulle.

Fannylt¹ pole ammugi enam sõnakestki kuulnud, ei tea, mis ta mässab.

*Parimate tervitustega
truu Julius(Mg).*

1. Fanny de Sivers (1920–2011), keeleteadlane ja esseist, elas Prantsusmaal. Õppinud üldkeeleteadust, saksa keelt ja ameerika kirjandust Pariisi Ülikoolis. Lundi Ülikoolist saanud 1953. aastal litsensiaadikraadi üldfoneetikas ja soomeugri keeltes.

11. Julius Mägiste Vello Salole

Lundis 27. 5. 75

Armas Vello!

Sinu äsjasest kirjast sain teretulnud andmeid Sinu jooksvast elust ja tegevusest. Ajakirjanduse teated Sinu kolimisest Kanadasse jätsid mulle mulje, et Sul Roomaga enam sidemeid pole – kui eluasemega.¹ Nyud näen, et Room edaspidigi on Su kirjastuse pesapaigaks.

Oma sõnaraamatut olen pidevalt edasi kirjutand, praegu olen sõna tuul juures, nii et käesoleva aasta lõpuks, kui tervist on, peaksin kogu mustandiga lõpule jõudma. Vahest selleks ajaks saadan Sulle ka midagi näha oma tööst. Kirjastamisprobleem on tume, mu USA ideeõhutajaist-kaasmaalasist ilmesti ei saa vist kyll kirjastajaid (asi lehkab sõnamurdmise järgi), võib-olla pigemini roomlased panevad rahad ja käed kylge.² Nii või teisiti, kas või laualaekasse jäämise ähvardusel, pyyan oma töö kui rahvusliku kohustise lõpule viia. Ent nyud, nagu KKirj-est oled vahest märgand, hakatakse Eestis sama tööd tege-ma – Marxi ja Lenini varal see neil muidugi saab minu omast parem.³ Minu töö ylevõtu lootusele nad on vist sääl käega löönd.

Kangroga⁴ rääkis telefonis, ta on Sulle teistkordselt saatnud TM numbri, kus ka minu trykivigane kirjutis on sees, mis oli mõeldud tutvustavaks reklaamiks Sinu tööle ja vaevale.⁵

Arvasin, et olid Roomast ära kolides lõpetand oma kirjastustegevuse. Nyüd kuuldes, et kirjastamine jätkub, mõtlen suve jooksul viimistella oma soomeugrikirjutise⁶ ja, kui sellega hakkama saan, saadan selle pusanatukese Sinu käsutusse.

Siin on kevad täies hoos, söidame jälle täna maale ööbikuid kuulama.

*Parimate tervitustega ja õnnitlustega
väitekirja valmimise puhul
Sinu JuliusMg ja Leida Mägiste*

1. Vello Salo elas Kanadas 1975–1993 ja töötas Toronto Teoloogiakooli (Toronto School of Theology) Vana Testamendi professorina.

2. Etümoloogilise sõnaraamatu Ameerikas kirjastamise võimalusest on pikalt ja lootusrikkamalt juttu 15. kirjas. Mägiste ei välista sõnaraamatu väljaandmist ka Maarjamaa kirjastuses.

3. Keele ja Kirjanduse Instituudis hakati tegelema etümoloogiaga 1970. aastatel: nimelt koostama eesti sõnatüvede etümoloogilist kartoteeki. Tööd juhtisid Paul Kokla, Tiit-Rein Viitso ja Lembit Vaba. Etümoloogiaga tegelemine kajastus tõenäoliselt ka Keele ja Kirjanduse artiklites ja lühikirjutistes. Sõnaraamatu käsikirja koostamine algas Eesti Keele Instituudis alles 2003. aastal. „Eesti etümoloogiasõnaraamat” ilmus 2012.

4. Bernard Kangro (1910–1994), kirjanik ja kirjastaja, ajakirja Tulimuld toimetaja 1950–1993.

5. Tulimullas ilmus Julius Mägiste arvustus Maarjamaa kirjastuse väljaandel ilmunud Heinrich Stahli grammatikale (Ühe uhiuue ja vagivana eesti raamatu puhul. – 1974, nr 3, lk 165).

6. Maarjamaa taskuraamatu sarjas oli plaanis välja anda ülevaade soome-ugri rahvastest.

12. Vello Salo Julius Mägistele

New Yorgis, 10. VII 1975

Armas professori-härra,

hilinenud äitäh veel kirja eest! Nagu näed, olen juba teisel pool Lompi. Väitekirja sain alles mineval kolmapäeval valmis. Ära Sa mind aga enneaegu „tohterdama” hakka! Meil on asi nimelt nii, et doktori-tiitlit tohib tarvitada alles siis, kui väitekirja on trükkis ilmund ja instituudile üle antud. Kaitsma lähen vist alles jaanuaris (Rooma), siis annan aga ka kohe trükki (Analecta Orientalia eriköitena, see on juba maha tehtud).¹

Nüüd aga midagi, millest loodan, et Sul hea meel on. Just täna hommikul leidsin teate, et üks ameerika firma teeb IBM vahetatava kirjaga kirjutusmasina jaoks kõiki kirjamärke, mida keegi soovib, kaasa arvatud omajoonis-

tatud vigurid. See tähendab seda, et on võimalik odavasti trükkida ka Sinu suurt sõnaraamatut! Sa oled kindlasti märgand, et tänapäeval ilmub palju soliidseid asju lihtsas masinakirjas, nii et meil poleks midagi häbeneda sel põhjusel. Kuid IBM-il on täiesti trükikirjana näivaid tähetüüpe. Sellepärast teen Sulle käesolevaga niisuguse ettepaneku: saada mulle prooviks paar manuskripti-lehekülge xerokoopias – kõige parem, kui oleks A-tähe algus. Pluss leht kõigi erimärkidega, mis Sul transkriptsioonis ette nähtud. „Laoksin” siis Sulle esimese lehekülje prooviks, selle põhjal võiksid oma silmaga otsustada.

Nii et hea meelega võtaksin Sinu monumendi² kirjastamise enese peale. Raha teenida sellega vist ei ole, aga asi on tähtis. Luban eneselle siin Su tähelepanu teatud eeliste peale juhtida. Korrekтуuri loeksin mina isiklikult – loodan, et oled trükivigade vähesust mu senistes väljaannetes märgand. Et minu levitamisevõrk Rebase omaga võrreldes võrratult efektiivsem on, tohiks üldiselt teada olla. Et ma viimase 12 kuu jooksul (väitekirja tegemise kõrvalt) olen kuus raamatut trükkind,³ tohiks ka enese eest rääkida. Kui Sa peaksid jaatavalle otsuselle jõudma, ilmuks esimene anne raamatuaasta märgiga (käesolev raamatuaasta lõpeb 24. veebr. 1975⁴). Honorari mul ei ole Sulle kahjuks ette võimalik saata – peaksime kokku leppima lihtsalt müüdüd eksemplaride hinnast Sinule mineva osa suhtes.

Aidaku sellest tänaseks. Jään põnevusega ootama Sinu uudiseid. Torontosse jõudes hakkam kohe trükkima välis-eesti perioodika bibliograafiat⁵, mille käsikirja siin praegu kontrollin.

Lahket suve soovib Sulle ja perele
[Vello Salo]

1. Vello Salo kaitses oma doktoritöö „Phönizisch-hebräische Wortpaare” Paavstlikus Piibliinstituudis 1976. aasta veebruaris.

2. Jutt on eesti keele etümoloogilisest sõnaraamatust, mille juba aastaid kestnud koostamistöö oli lähenemas lõpule. Roomas kirjastamise võimalusele, s.t Maarjamaa kirjastusele, viitab Mägiste oma eelmises kirjas. Vt ka järgnevaid kirju.

3. Raske hinnata, milliseid teoseid Salo silmas peab. 1974. aastal ilmus Maarjamaa kirjastusel viis raamatut (Uku Masingu „Piiridele pyydes” ja „Udu Toone-la jõelt”, Vello Salo „Riik ja kirikud 1940–1974”, Herbert Salu „Eesti vanem kirjandus”, Heinrich Stahli „Anführung zu der Estnischen Sprach”) ja 1975. aastal viis raamatut (Vello Salo „Kristlik Rooma”, Jüri Uluotsa „Eestlaste lepingud võõrastega XIII sajandil”, Arno Vihalemma „Kunstnik eesti kirjanduses”, Reedik Willem Willmanni „Juttud ja tegud” ja „Valmid”, Aarand Roosi „Jumalaga, Kars ja Erzurum”).

4. 1975. aastal möödus 450 aastat esimese eestikeelse raamatu ilmumisest. Eesti Raamatu Aastana tähistati seda ainult paguluses. Eesti Raamatu Aasta algas 24. veebruaril 1975 ja lõppes 24. veebruaril 1976. Kirja autor on kogemata eksinud aastaarvuga.

5. „Välis-Eesti perioodika 1944–1975”, mille on koostanud Hugo Salasoo ja Vello Salo, ilmus 1976. aastal Roomas.

13. Julius Mägiste Vello Salole

Lund 3. 10. 1975

Armas Vello Salo,

olen suurelt süüdi Sinu ees, et ma olen lasknud Sind oodata vastust Su viimasele väga asjalikule, sõbralikult hoolitsevale kirjale. Viivitus oleneb sellest, et mu sõnarm. trükkimise küsimused mulle täniseni on õige õhushõljud. Sinu kirjastamiskavatsus on igati realistlik ja rõõmustab mind muidugi, ent ma kardan neid vahemaid, mis Ameerikas publitseerimise puhul ähvardavad korrektuurilugemisel suurt tüli teha, ja korrektuuridest pean ma autorina ju ikkagi osa võtma, kuigi Sinu abi korrektorina töötab olla tõhus. Sinu väljaannete trükkikuue korrektsus ületab tõesti näit. KKoper.¹ omagi. Ookeani tagant korrektuuridega ja kirjavahetusega tegelemine käiks vist minutaolisele vanurile otse üle jõu. Tehniliselt saaksid Sa publitseerimisega küll hakkama, ma ei karda, et Sa sellega jänni jääksid. Teiseks ei usalda ma käsikirja jupphaavalise publitseerimisega algust teha. See peab olema kogu ulatuses viimisteldud enne kui trükkima hakata. Praegu olen küll juba sõna vale kohal oma kirjutamisega (meie keeles on vähemalt kolm vale-sõna, nendegagi on päämurdmist!), ent varsti võib mu kirjatöös tulla sunnit seisak, sest Suomen k. etymol. sanakirja,² mida orjalikult kasutama pean, on ilmunud alles sõnadeni vato, vatoa ja selle viimse, kuuenda kõite ilmumise aeg on teadmatutes. Trükki saates peab mul olema kogu käsikiri laual, sest sõnade omavahelisi viiteid on teoses väga palju a-st ü-ni. Viimistlusstaadiumis pean tükk aega töötama ka Helsingis ja Kielis baltisaksa sõnavarakogude³ juures.

Kõigele lisaks tuleb veel seegi asjaolu, et pole päris võimatu, et mu teose kirjastamine võib vahest üles tõusta ka Soomes, kui kunagi suudan selle viimistella trükikõlvuliseks. Neil sääl on riigi majanduslike raskuste tõttu välismaa uurijate teoste trükkimine keelustet, aga võibolla tehakse mulle erand mu töö aktuaalsuse tõttu soome lingvistikagi seisukohalt.

Olen Sulle siin kaunis üksikasjaliselt aru andnud olukorra kohta, Sinu ettepaneku tõsidust arvestades. Võibolla Sinu plaanid lõpuks jäävadki ainukestena „vee pääle” päästerõngana. Näed, et ma neid võtan väga tõsiselt, ent saad ka loodetavasti aru, et ma nüüd otsemaid ei saa anda käsikirjale täiskäiku. Oodakem ja vaadakem!

Palju õnne Sulle väitekirja lõpule viimise puhul⁴ ja tänu Sulle „Maarjamaa” kirjastuse väljaannete-loendi eest, mille leidsin Su kirjast!

Parimate tervitustega
Sinu JuliusMg.

1. Eesti Kirjanike Kooperatiiv – eesti kirjanike ühissettevõtte 1950–1994 Lundis tegutsenud kirjastus. Eesti Kirjanike Kooperatiivi juhid olid Bernard Kangro ja Valev Uibopuu.

2. „Suomen kielen etymologinen sanakirja”, mida Mägiste kasutas oma sõnaraamatu koostamisel, on ilmunud 1955–1981. 5. köide, millest Mägiste siin kirjutab, mis lõpeb sõnadega vato, vatoa, ilmus 1975, 6. köide 1978. 7. köitena ilmus 1981 sõnaloend.

3. Silmas on peetud Kieli Ülikooli baltisakslasest germanistikaprofessori Alfred Schönfeldti baltisaksa sõnavaraarhiivi, mille koostamist alustati 1950. aastate lõpul, et asendada sõjas hävinud Oskar Masingu baltisaksa sõnaraamatu materjali. Käesoleval ajal asub nimetatud arhiiv Herderi instituudis Marburgis. Tartu Ülikooli saksa filoloogide, Eesti Keele Instituudi ja läti germanistide koostöös saab see sõnaraamat loodetavasti kunagi ka valmis (Reet Benderi e-kiri 5. XI 2012).

4. Vt 12. kiri, märkus 1.

14. Vello Salo Julius Mägistele

10. X 1975

Tere jõudu tööle!

Aitäh kauaoodatud kirja eest, mis tuli eile! Hea kuulda, et Su töö lõpetamist takistab vaid teiste aeglus... Minu palve jääb aga endiseks: pane mulle tulema fotokoopia tarvitatavatatest erimärkidest.¹

Tahtsin küll tähtsa mehe kirja kohe ära vastata, aga ei õnnestund... Alustatud kiri oli mul kaasas Helsingis, kus viibisin tõlgina... kõrtsmooniku maailmameistri-võistlustel.² Too tõlgi-amet käis aga iga päev kl. kaheksast hommikul kuni keskööni, nii tõin kirja sama pikana tagasi kui sinna viisin. Ja leidsin siit postistreigi eest, mille lõppu keegi ei tea. Ei tea siis minagi, millal käesolev epistel lõpuks teele läheb.

Juttu jätkates: et jah, saada mulle siiski soovit fotokoopia. Muidugi olen mina esimene rõõmustaja (siin = rõõmustaja, rõõmutseja jne. jne.) juhul kui soomlaste abiga Sinu oopus toredas trükitehnilises kuues saaks ilmuda. Aga juhuks kui see siiski ei peaks õnnestuma, oleks hea ette valmistatud olla! Ega see Sulle rohkem vaeva ei maksa kui paari lehe fotokoopia. – Su kartus kaugele maal trükitava raamatu korrektuurilugemise asjus on muidugi põhjendatud, kuid tänapäeval vist küll ainult aegluse mõttes. Siiski, mõnikord käivad tähit kirjad Rootsi 24 tunniga siit – ja esialgu on kogu küsimus ju ainult „halvem hüpotees”. Igatahes ma ei arva, et see takistaks ettevõtte läbiviimist. Ainult aeglustaks veidi.

Trükiveakuradist. Vihalemma raamatukese³ puhul läks paar pealekleebit sõnakest enne pildistamist „liimist lahti” ja ei esine tekstis... Aga nüühaсти EPL kui sünnie „Vaba Eestlane” pahandavad alusetult trükivigade rohkuse üle seal: tegemist on hoopis Vihalemma kapriisidega. Mägi on seda märgand ja kritiseerib, et kirjastus oleks pidand kuskile panema: „Autori kirjaviis muutmata.” Mul ei ole aga kunagi pähe tulnud keelepaavsti mängima hakata – aga kuidas seda tüütellehe tagaküljel anda?

Soome Kirjanduse Seltsi raamatukogusse jõudsin Helsingis siiski lühivisiidi teha. Nema seal ei osanud aga öelda midagi etimoloogilise sõnaraamatu praeguse seisukorra kohta. Kui Sul nüüd soomlaste süül tõesti peaks ootamisega tekkima, kas Sa ei saaks siis ära lõpetada tolle käsikirja soomeugri keelte üle, millest juba juttu oli? Sel juhul saaks taskuraamat ilmuda veel käesoleva raamatuaasta märgiga, korralikus trükis, „nagu trükit”. Vahepeal oled ehk juba näinud Aarand Roosi uusimat, mille ta trükkis minu ülesandel oma masinakirja-originaalist.⁴ Ka selle väljanägemisel ei ole viga, asi oleks

aga hoopis toredam saanud, kui oleks kasutatud veidi kenama kirjaga masinat.

Roslavlevi kohanime-de-projekt⁵ on hästi edenend. Oleme esialgu Tartu jõest lõuna pool veel, aga kui aeg kätte jõuab, tulen ka Sinu jutule Su kodukandi vanatalude nimesid pärima. Saare-, Pärnu- ja Viljandimaa osa loodan veel Raamatuaastal ära trükkida.

[Vello Salo]

1. 10. oktoobril valmis ainult kirja kolm esimest rida, ülejäänud sai kirja 13. novembril Torontos (Vello Salo e-kiri 20. XI 2012).

2. „Aastal 1935 asutati *Confédération Internationale des Accordéonistes*, mille 28. maailmameistrivõistlus (Coupe Mondiale) toimus Helsingis aastal 1975. Liitu kuulus ka 1952. aastal asutatud *Suomen Harmonikkaliitto*. Lõõtspillientusiastina oli mul soomlaste liidus häid tuttavaid ja nii olin mitu korda nende esindusgrupi vabatahtlikuks tõlgiks peamiselt inglise, prantsuse ja vene keelt kõnelejate suhtlemisel soomlastega. Helsingis (1975) tuli mul peale selle intervjuueerida üht vene ja üht ukraina võistlejat Soome raadio ülesandel, sest neil polnud (!) vene keele oskajat” – Vello Salo e-kiri 13. XI 2012.

3. Arno Vihalemma raamat „Kunstnik eesti kirjanduses” (1975).

4. Aarand Roosi „Jumalaga, Kars ja Erzurum” on ilmunud koguni kolmes trükis (1975, 1976 ja 1992).

5. Oleg Roslavlevi (1921–1978) kohanime-de projekt katkes tema surma tõttu. Esimene raamat sai käsikirjas valmis, aga jäi avaldamata, sest polnud edasitegijat (Vello Salo e-kiri 9. XI 2012). Salo plaanitses tema Saaremaa kohanime-de raamatu väljaandmist juba 1973. aastal – vt 8. kiri, märkus 2.

15. Julius Mägiste Vello Salole

Lundis 12. 2. 1977

Armas doktor,

nüüd lubad vahest end mul nõnda kõnetada, sest et Sa mullu auväärset viisil läbi käisid doktoreerimistulest.¹ Ole südamest tervitet sel puhul ja tänat uue-aasta kirja, „Aadete” jms eest!² On huvitav nende kaudu kuulda, mis Sa kõik viimati oled oma liikuva vaimu ja kehaga suutnud ära teha ja Sulle aasta algupoolel edu ja jõudu soovida uuel, väheselt juba ära kulund aastal. Olen Sulle muidugi ka tänulik, et ikka mu sõnaraamatukavatsusele oled saand mahti mõelda.

Oma sõnaraamatu asjus on mul viimasel ajal olnud kirjavahetust ka Marylandi prof. Tõnu Parminguga,³ kellega ka Sina oled olnud selle küsimuse pärast kontaktis. Tema oma USA E. Tead. Ühinguga, nagu tead, plaanitseb mu sõnarm. välja-andmist, ja see on mulle teretulnud algatus, kui minu teos USA teaduslike ringkondadega seondub ja niimoodi autoriteetsesse teadusvoolu juhatakse. Sinu „Maarjamaa” kandepind oleks sellega võrreldes nõrgavõitu, kuigi ma, nagu tead, ka Sinu kirjastusele olen nõus olnud seekord

mõtlemata. „Maarjamaal” oleks ju vist võimalus ainult mingi ofsett-menetlusega publitseerida, Parmingu ringkonnad loodetavasti saavad kasutada mingit täiuslikumat trükitehnikat. Kirjutasin selle sõnarm-u asjus Parmingule pikalt ja laialt, Sinule enam ei jõua seda kõike korrata. Temalt loodetavasti kuuled minu publitseerimisprobleemide üksikasjust.

Fakt on küll see, et mu sõnarm-u mustandkäsikiri on küll juba umb. kaks nädalat valmis ja selle lõpposagi on juba masinakirjutaja käes (mul on õnneks jälle keegi soome daam meie smugri Seminaris masinakirjutusabiliseks – vahepääl olin ilma masinakirja-abita mu ungari abilise edasi õppima mineku tõttu. Seda käsikirja pean aga kahjuks veel pidama trükikõlbmatuks mustandiks,⁴ sest selles on lünki, mida tuleks täitmas käia (?tänavu suvel) veel Helsingis ja baltisaksa sõnadarhiivis Kielis.⁵ Parmingule kirjeldasin seda lünkadeseisundit jm. ligemalt, temalt vahest kuuled lähemalt neist, kui Sul huvi on. Temale lubasin, kui kõik läheb hästi, teose esimese kõite trükivalmis teha ja sõnarm-u a-tähe (esialgu veel lünkliku) saata prooviks. Ühe kseerokskoopia viimasest püüan siis ka Sulle saata, nagu juba ammu aegu oled soovind.

Selle kõige juures on aga mul „aga”, mis minu tervisesse puutub. Tunnen end praegu küll päris hästi, sain novembrist tänaseni laua taga istuda, kirjutada ja isegi mõelda. Ent augustist oktoobrini oli minuga lugu hoopis täbar, olin üheksa nädalat Lundi haiglas vintsutada ja opereerida tromboosi tõttu jalgades, mis mind väga tõsiselt ründas. Toredad arstid ja haiglahoolitsus tegi mind jälle enam-vähem terveks, nii et veel ainult lumises Lundis kõndimiseks on keppi kätte vaja julgustuseks. Aga minu kõrges eas võib ju kesteab mis jälle juhtuda, mispärast ma oma lubaduste ja ürituskavatsuste juures ei tohi vanduda ja absoluutselt kindel olla. See haigus oli mulle hoiatuseks, et pean oma töödega ruttama. Ent ruttamine minu eas peab ka olema ettevaatlik. Haiglast koju tulles olin nii jõuetu, et käsi ei suutnud kirjutadagi. Ent see nõrkus õnneks möödus õige pea, nii et, nagu näed, jälle sain kirjutusvõimeliseks, tänu Jumalale. Aga et end mitte pika kirjutamisega üle pingutada, panen seekord punkti oma ridadele.

Parimate tervitustega, ka Leidalt,
Sinu JuliusMg.

PS. Oled siis nüüd torontolane. Mul on Torontos lähedasi, Mägiste nime all sündind sugulasi: mu kaksik-vennatütred (vend on maet Montrealis), Kaljuste- ja Vaikla-nimelised, perekondadega. Nad kolisid sinna paari aasta eest Montrealist. Kui kogemata neid juhtud kohtama, palun tervita neid minu ja mu pere poolt.

JMg.

1. Vt 12. kiri, märkus 1.

2. Uue-aastakiri võis olla „päris tavaline kiri”. Aade oli Vello Salo ringkiri, mis ilmus alates 1974. aastast (Vello Salo e-kiri 7. XI 2012).

3. Tõnu Parming (1941–1998), väliseesti sotsioloog ja poliitikateadlane (eesnimi Tõnu ei ole eksitus või trükiviga, vaid Parmingu enda soov, et tema nime nii kirjutataks). 1977. aastal töötas Marylandi ülikooli õppejõuna. Lõi kaasa mitmes pagulasorganisatsioonis, ms juhtivalt USA Eesti Teadlaste Ühingu. Balti Teadus-

likus Ühingus AABS vastutas ta asepresidendina publikatsioonide eest. Eesti etimoloogiasõnaraamatu väljaandmisest mõnes USA ülikoolis ei tulnud midagi välja, teos ilmus lõpuks Helsingis.

4. Julius Mägiste suurejooneline töö jäigi kahjuks lõpetamata, kuigi mustandvariant sai valmis.

5. Vt 13. kiri, märkus 3.

16. Vello Salo Julius Mägistele

Küünlakuu kahekümne teisel 1977

Kallis keeletark,

Sinu äsjasaabund kiri oli tõeline rõõmusõnum – sellepärast ruttan ka kohe vastama! Pole ju minu huvi etimoloogilise sõnaraamatu vastu mingi „eraviisiline” – seda raamatut on kõigil eesti keele tarvitajail vaja. Ja sellepärast on tähtis, et ta oleks hea ning tuleks pea. Olin päris löödud lugedes 21. jaan. „Sirbist ja Vasarast”,¹ et Õigekeelsussõnaraamat olevat nüüd ilmud – koos teadaandega, et üksik-ettetellijad saavat seda... aastal 1978! Paberit on nähtavasti saadud ainult 20 000 eks-i jaoks ja need on siis loogiliselt varut raamatukogudele. Aga õppijaid on praegu oma veerand miljonit! Kujuta ette: keegi neist ei saa sõnaraamatut kodus või klassis kasutada!

Parming on tõesti head eeltööd teinud, nii et Sinu teos võib siin otsekohe trükki minna – ja väärikas trükitehnilises kuues. Mina omalt poolt katsun leiu-tada mooduse, mis lubaks küllalt suure arvu sõnaraamatut kohe kodumaale toimetada, kus seda ju rohkem vajatakse kui siin. Mul pole ka mingit kahtlust, et Tartus oleks mehi, kes väga hea meelega seda asja trükiks – kuid neil pole paraku palju ütlemist. Sellepärast arvan, et optimaalne lahendus on ikkagi trükkimine Läänes. Muide, mul on ka väike rõõmusõnum: proua Silva Peek,² Sinu endine õpilane Lundis (unustasin küll neiupõlve nime küsimata) on hea meelega valmis korrektoori lugema. Tal on selles töös palju kogemust.

Lähen Washingtoni kultuuripäevadele 8.–10. apr. ja saan seal Parminguga pikemalt juttu ajada. Vahepeal tuleb Lundi (märtsi 25-ndal vist) härra Antoni Truvert³ siit – küll mitte keelemees, kuid Toronto eesti avaliku elu tegelasi, kes on ka valmis nõu ja jõuga publitseerimisel-levitamisel abiks olema. Temal oli huvi Sinult üksikasju kuulda, olgugi et ta pole väga kindel, kuidas reis läheb, eriti Lundi osas. Kui ta siis Sulle peaks helistama, tead, kellega tegemist.

Praegu oleks kõige pakilisem asi trükikoja leidmise küsimus. Sa seletasid mulle suusõnal, et kasutad hulka erilisi hääldusmärke. Nii et katsu võimalikult pea nende täielik nimistu Parmingule saata. Juhul kui seda saab teha vastavate lehekülgede kopeerimisega mõnest juba ilmud sama ala raamatust, oleks asi ju vägagi lihtne. Kõigil trükikodadel kõiki märke pole. Kui aegsasti otsima hakkame, saame õigeks ajaks kõik valmis ja käsikirja saabudes ei tekiks mingit ajakaotust.

Tervise asjus kaldun arvama: ära tee endale liiga palju muret sellega! Sõnaraamatu idee „hoiab Sind elus” sõna tõsisel mõttes. Pole imestada, et Sinu eas tervis ei ole alati parimas korras. Kuid ka selles asjas on Sul peaaegu ideaalsed tingimused: hea tervis ja arstiabi, millest paremat annab kaasaegses maailmas otsida. Üks teine asi on ootamatud õnnetused, mille vältimine

on võimatu: telliskivi kukub pähe, auto sõidab otsa. Selleks puhuks oleks küll soovitatav, et paned erilehele kirja (jooksvalt), mis Sinu arvates töös täiendamist vajab. Nii suure-tähtsa teose puhul on see vajalik ettevaatusabinõu – nii et ka õnnetusjuhtum teeks minimaalselt kahju. Aga vaevalt sedagi rahulikus Lündi linnakeses nii väga karta on. Sellepärast tahaksin kindlasti loota, et Sa ei saa mitte ainult esimesi trükit lehekülgi näha Issanda aastal 1977, vaid ka selle viimastest rõõmu tunda ning kõigi eestlaste tänu vastu võtta.

Lõpuks on mul paar soovi: unustasin eelmises epistlis mainimata. Esiteks: kas tohiksin oma Aja Kirjas⁴ (paarisajalise tiraazhiga, kuus numbrit aastas, siht meie akadeemikute „keskmise generatsiooni” aktiveerimine) ära tuua ühe lühema näiteartikli, kui Sa mulle xeroxi saadad? Teiseks: kunagi lubasid mulle käsikirja soome-ugri keelte kohta taskuraamatu-sarjas avaldamiseks.⁵ Asi huvitab mind endiselt, kuid ma ei tea muidugi, kas Sul on võimalust ja huvi sellega tegemist teha. Ariste kirjutas hiljuti ülistava arvustuse Arvo Laanesti „Sissejuhatuses läänemeresoome keeltesse” (KK 1976: 501 jj). Ma ei oska öelda, kas Sa pead antud olukorras siis vajalikukski enam samas asjas sõna võtta.⁶ Või oli Sinu töö hoopis laiema haarde või erineva sihiasetusega? Igal juhul: minu huvi kestab ja kui Su pakkumine maksab, saaks seegi raamat „tavalises trükitehnikas”, mitte „odavas offsetis” trükit. Esialgu jään lootma suulise informatsiooni peale härra Truuverti suust. Kui midagi vahele peaks tulema, eks siis vaatame edasi.

Vahepeal kõike head Sulle ja abikaasale!
[Vello Salo]

1. 21. I 1977 on Sirbi ja Vasara „Uute raamatute” rubriigis tõepoolest teade „Õigekeelsussõnaraamatu” ilmumise kohta ja samal leheküljel Raamatukaubastu teadaanne, millest kirjutab Vello Salo. Sõnaraamatu I trükk on ilmunud 1976., II trükk 1978. aastal.

2. Silva Peek (snd Johani), Torontos tegutsenud trükikoja Ergon Type omaniku Endel Peegi abikaasa. Osalenud paljudes Kanada eestlaste kultuurilistes ettevõtmistes. Oli ajaloolise koguteose „Eestlased Kanadas” toimetuse liige ja sekretär, organisatsiooni Eesti Kirjanduse Sõbrad esimees jpm.

3. Antoni Truuvert, edukas eestlasest ärimees Torontos. Osales nõu ja jõuga paljudes rahvuslikes ettevõtmistes. Oli Ülemaailmse Eesti Kesknõukogu liige, toetas esimese ESTO korraldamist Torontos 1972. aastal, Eesti Raamatu Aasta 1975 peakomitee esimees jpm.

4. Kotkajärve Metsaülikooli asutatud Aja Kiri ilmus Vello Salo toimetusel Torontos 1976–1986. 1988–1991 ilmus Aja Kiri Stockholmis, toimetaja oli Enno Klaar.

5. Julius Mägiste teos soome-ugri keelte kohta, millest käesolevas kirjjavahe- tuses on mitmel korral juttu, ei saanudki valmis.

6. Kui Salo soovis Mägistelt käsikirja soome-ugri rahvastest Maarjamaa tasku- raamatu sarjas avaldamiseks, ei saanud selle ilmumisele kuidagi takistuseks olla Arvo Laanesti põhjalik käsitlus läänemeresoome keeltest (Sissejuhatus läänemere- soome keeltesse. Tallinn: ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut, 1975. 240 lk).

Saatesõna ja kommentaarid MALL JÕGI